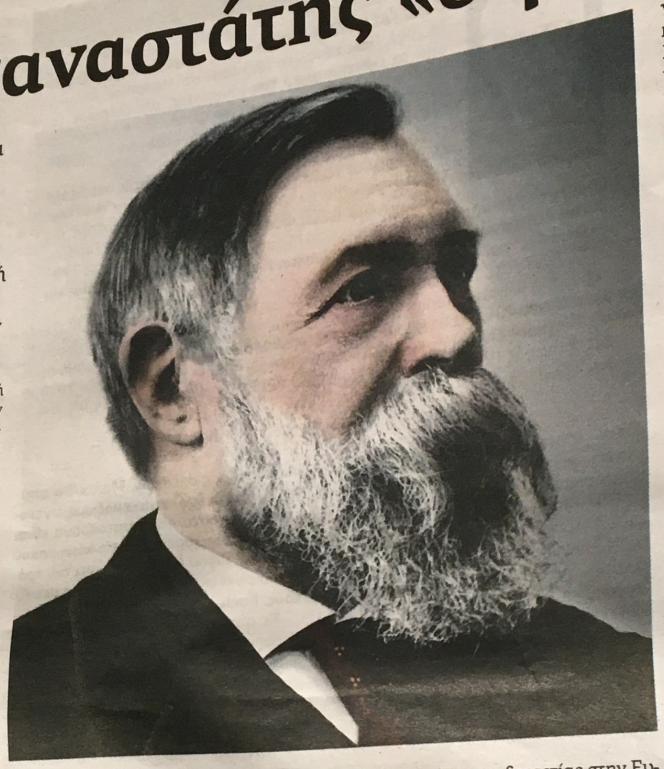
Από τον ΘΑΝΑΣΗ ΓΙΑΛΚΕΤΣΗ

Ενας επαναστάτης «στρατηγός»

Συμπληρώθηκαν φέτος 200 χρόνια από τη γέννηση του Φρίντριχ Ενγκελς (1820-1895). Στη ζωή και στο έργο του Ενγκελς αναφέρεται το ακόλουθο άρθρο του Ιταλού **Μαρτσέλο Μούστο,** αναπληρωτή καθηγητή Πολιτικής Θεωρίας και Κοινωνιολογίας στο York University του Τορόντο.

Ο Φρίντριχ Ενγκελς κατανόησε την κομβική σημασία της πολιτικής οικονομίας πριν από τον Μαρξ. Οταν οι δυο τους γνωρίστηκαν, ο Ενγκελς είχε ήδη δημοσιεύσει πολύ περισσότερα σχετικά άρθρα από τον φίλο του, που προοριζόταν να γίνει διάσημος σε αυτό το επιστημονικό πεδίο.

Γεννημένος στη Γερμανία, στις 28 Νοεμβρίου 1820, ήταν ένας φέρελπις νέος, στον οποίο ο βιομήχανος υφαντουργίας πατέρας του είχε αρνηθεί τη δυνατότητα να σπουδάσει στο πανεπιστήμιο, για να τον κατευθύνει στο δικό του επάγγελμα. Μορφώθηκε μόνος του χάρη σε μια ακόρεστη δίψα για γνώση και, για να αποφύγει τις συγκρούσεις με μια συντηρητική και πολύ θρησκευόμενη οικογένεια, υπέγραφε τα κείμενά του με ψευδώνυμο.

Εγινε άθεος και τα δύο χρόνια που πέρασε στην Αγγλία, όταν στα είκοσι δύο του τον έστειλαν να εργαστεί στο Μάντσεστερ, στο κλωστοϋφαντουργείο Ερμεν και Ενγκελς, υπήρξαν αποφασιστικά για την ωρίμανση των πολιτικών του πεποιθήσεων.

Τότε ήταν που παρατήρησε ο ίδιος τις επιπτώσεις της καπιταλιστικής εκμετάλλευσης του προλεταριάτου και του ανταγωνισμού μεταξύ των ατόμων. Ηρθε σε επαφή με το δημοκρατικό κίνημα των Χαρτιστών και ερωτεύτηκε μια Ιρλανδή εργάτρια, τη Μέρι Μπερνς.

Λαμπρός δημοσιογράφος, δημοσίευε στη Γερμανία αναφορές για τους αγγλικούς εργατικούς αγώνες και έγραφε στον αγγλόφωνο Τύπο για τις κοινωνικές προόδους στην πιπειρωτική Ευρώπη.

Το 1845 δημοσίευσε το πρώτο του βιβλίο: «Η κατάσταση της εργατικής τάξης στην Αγγλία». Υπογράμμιζε ότι αυτό βασίζεται σε «άμεσες παρατηρήσεις και αυθεντικές πηγές» και ότι είχε σκοπό «μια αναπόδραστη αναγκαιότητα για να δοθούν στέρεα θεμέλια στις σοσιαλιστικές θεωρίες»: την πραγματική γνώση των συνθηκών εργασίας και ζωής των προλετάριων.

Στις εισαγωγικές σελίδες του βιβλίου του υποστήριζε ότι η συγγραφή αυτού του έργου τον είχε βοηθήσει να «κατανοήσει την πραγματικότητα της ζωής». Την ίδια χρονιά, μετά τη δημοσίευση της «Αγίας οικογένειας», του πρώτου έργου που έγραψε μαζί με τον Μαρξ, ο Ενγκελς πήγε στην Αγγλία με τον φίλο του, στον οποίο κατάφερε να δείξει όσα είχε δει και κατανοήσει πριν από αυτόν.

Ο Μαρξ εγκατέλειψε την κριτική της μετα-εγελιανής φιλοσοφίας, για να ξεκινήσει

Μαρτσέλο Μούστο

το μακρύ ταξίδι που, το 1867, θα ολοκληρωνόταν με τη δημοσίευση του «Κεφαλαίου». Οι δυο φίλοι έγραψαν το «Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος» (1848) και συμμετείχαν στα κινήματα της διετίας 1848-1849 στη Γερμανία, που τερματίστηκαν με τη νίκη της αντίδρασης.

Το 1849 ο Ενγκελς επέστρεψε στην Αγγλία και, όπως και ο Μαρξ, παρέμεινε εκεί μέχρι τον θάνατό του. Εγινε το «δεύτερο βιολί», όπως ο ίδιος χαρακτήριζε τον εαυτό του, και, για να βοηθάει και να υποστηρίζει τον φίλο του, δέχθηκε να διευθύνει το εργοστάσιο του πατέρα του στο Μάντσεστερ μέχρι το 1870.

Το 1850 δημοσίευσε το έργο «Ο πόλεμος των χωρικών στη Γερμανία», μια ιστορία των εξεγέρσεων που έγιναν τη διετία 1524-1525. Συνέταξε εξάλλου σχεδόν τα μισά από τα 500 άρθρα που υπέγραφε ο Μαρξ για την εφημερίδα New York Tribune, μεταξύ του 1851 και του 1862, αφηγούμενος στο αμερικανικό κοινό τους πολέμους εκείνης της δεκαετίας στην Ευρώπη.

Συχνά κατόρθωνε να προδιαγράφει ορισμένες εξελίξεις και να προβλέπει τις πολεμικές στρατηγικές που χρησιμοποιούσαν τα αντιμαχόμενα μέρη. Αυτό του προσέδωσε το παρωνύμιο με το οποίο ήταν γνωστός σε όλους τους κομματικούς συντρόφους: «ο στρατηγός».

Στα χρόνια που ακολούθησαν, ο Ενγκελς πραγματοποίησε τις κυριότερες θεωρητικές του συμβολές, εκθέτοντας τις ιδέες του και μέσα από περιστασιακά γραπτά, για να αντικρούσει τις θέσεις πολιτικών αντιπάλων στο εσωτερικό του εργατικού κινήματος ή για να διευκρινίσει τις απόψεις του σε θεωρητικές διαμάχες.

Το «Αντι-Ντίρινγκ», που δημοσιεύτηκε το 1878, έγινε έργο αναφοράς για τη διαμόρφωση της μαρξιστικής θεωρίας. Παρ' όλο που πρέπει να διακρίνουμε την εκλαΐκευση που πραγματοποίησε ο Ενγκελς, σε ανοιχτή πολεμική με τις θεωρητικές διαστρεβλώσεις που κυκλοφορούσαν τότε, από τις εκλαϊκευτικές προσπάθειες που έκανε η μεταγενέστερη γενιά της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας, η προσφυγή του στις φυσικές επιστήμες άνοιξε τον δρόμο σε μια εξελικτική αντίληψη των κοινωνικών φαινομένων, η οποία υποβάθμιζε την πολυεδρική ανάλυση του Μαρξ.

«Η εξέλιξη του σοσιαλισμού από την ουτοπία στην επιστήμη», μια αναδιατύπωση τριών κεφαλαίων του «Αντι-Ντίρινγκ» με σκοπό τη μαζική τους διάδοση, είχε ακόμη μεγαλύτερη επιτυχία από το αρχικό κείμενο. Παρά τις αρετές αυτού του γραπτού, που κυκλοφόρησε σχεδόν όσο και το «Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος», οι ορισμοί της «επιστήμης» και του «επιστημονικού σοσιαλισμού», που πρότεινε ο Ενγκελς, μπορούν να θεωρηθούν ως ένα παράδειγμα επιστημολογικού αυταρχισμού και χρησιμοποιήθηκαν έπειτα από τη μαρξιστική-λενινιστική εκδοχή της θεωρίας, προκειμένου να αποκλείσουν κάθε κριτική συζήτηση για τις θέσεις των «θεμελιωτών του κομμουνισμού».

«Η διαλεκτική της φύσης», ένα πρόγραμμα έρευνας που παρέμεινε αποσπασματικό, για το οποίο ο Ενγκελς εργάστηκε με πολλές διακοπές από το 1873 ώς το 1883, υπήρξε αντικείμενο μεγάλης πολεμικής.

Σύμφωνα με ορισμένους πρόκειται για τον ακρογωνιαίο λίθο του μαρξισμού, ενώ σύμφωνα με άλλους πρόκειται για το γραπτό που ευθύνεται για τη γέννηση του σοβιετικού δογματισμού. Μολονότι η διαλεκτική μέθοδος που χρησιμοποίησε ο Ενγκελς σίγουρα απλούστευε και υποβάθμιζε τη θεωρητική και μεθοδολογική πολυπλοκότητα του Μαρξ, δεν είναι σωστό ωστόσο -όπως επιφανειακά και άδικα παρατηρήθηκε στο παρελθόν- να τον θεωρήσουμε υπεύθυνο για όλα όσα δεν αρέσουν από τα γραπτά του φίλου του και να φορτώσουμε μόνο στις δικές του πλάτες τις αιτίες των θεωρητικών λαθών και των πολιτικών πτώσεων.

Το 1884 ο Ενγκελς δημοσίευσε το έργο «Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους», μια ανάλυση των ανθρωπολογικών μελετών που διεξήγαγε ο Αμερικανός Λιούις Μόργκαν.

Στη διάρκεια των δώδεκα ετών που έζησε μετά τον θάνατο του Μαρξ, αφιερώθηκε στη δημοσίευση της πνευματικής κληρονομιάς του και στην καθοδήγηση του διεθνούς εργατικού κινήματος. Και κατόρθωσε όχι μόνο να εκδώσει τα χειρόγραφα του δεύτερου και τρίτου τόμου του «Κεφαλαίου», αλλά και να επιμεληθεί διάφορες επανεκδόσεις των ήδη γνωστών έργων του Μαρξ. Στη νέα εισαγωγή ενός από αυτά («Οι ταξικοί αγώνες στη Γαλλία, 1848-1850»), που έγραψε λίγους μήνες πριν πεθάνει, ο Ενγκελς επεξεργάστηκε μια θεωρία της επανάστασης που εναρμονιζόταν με το νέο ευρωπαϊκό σενάριο.

Το προλεταριάτο είχε γίνει πλειοψηφία και η κατάληψη της εξουσίας μέσω της εκλογικής οδού, χάρη στην καθολική ψήφο, θα του επέτρεπε να υπερασπιστεί ταυτόχρονα την επανάσταση και τη νομιμότητα. Αυτό δεν σήμαινε ότι η «πάλη στους δρόμους» δεν έπαιζε πλέον κανέναν ρόλο. Σήμαινε ότι η επανάσταση δεν μπορούσε να γίνεται νοητή χωρίς την ενεργητική συμμετοχή των μαζών και ότι αυτό απαιτούσε «μακρά και υπομονετική εργασία».

Διαβάζοντας τον Ενγκελς και παρατηρώντας την κατάσταση στην οποία βρίσκεται σήμερα ο καπιταλισμός, μας γεννιέται η επιθυμία να ξαναρχίσουμε αυτή την εργασία.